
REDOVNIČKO SIROMAŠTVO I NJEGOVO SVJEDOČENJE U SUVREMENOM NAČINU PRIVREĐIVANJA I RADA*

Špiro Marasović, Split

UDK: 271 : 248.1
271 : 261.6 271 : 331.5
Pregledni članak
Primljeno 2/2001

Sažetak

Tema ovog rada je svjedočenje redovničkog siromaštva u suvremenom načinu rada i privređivanja. U svrhu postizanja što je moguće veće jasnoće u tom problemu, autor je rad metodološki podijelio u tri dijela: u prvom dijelu je najprije istaknuo tri bitne teološke oznake redovničkog siromaštva, tj. 1. kristocentrično sebedarje Bogu, 2. proročki znak eshatološkog vremena i 3. askezu, da bi zatim, u drugom dijelu, svoju pozornost usmjerio na društvenu funkciju redovničkog siromaštva. On tu funkciju vidi u: 1. društvenoj kritici postojećeg stanja, 2. solidarnosti s onima koji su ugroženi i 3. karitativnoj ljubavi. Razlikujući potom rad od privređivanja, autor, u trećem dijelu, tako shvaćeno i protumačeno redovničko siromaštvo dovodi u vezu sa suvremenom fenomenologijom primarnog, sekundarnog i tercijarnog sektora rada, kao i s prihodom od kamate, rente i eventualnih korupcijskih aktivnosti, kao fenomenima suvremenog načina stjecanja prihoda mimo rada, donoseći pritom uvijek i svoju konkretnu prosudbu.

Ključne riječi: siromaštvo, svjedočenje, rad, zarada, kamata, renta, korupcija

Prvi i osnovni preduvjet da se o redovništvu govori suvislo jest taj da ga se stavi u eklezijalni kontekst, jer izvan toga konteksta i redovništvo ostaje "bez teksta", tj. bez poruke i bez smisla. A eklezijalni kontekst redovničkog života nije samo crkvena svetost nego i njezino poslanje, odnosno evangelizacija. "Što se Crkve tiče, navijestiti Evanđelje znači unijeti Radosnu vijest u svaku ljudsku sredinu i u tom srazu samo čovječanstvo iznutra preobraziti."¹ Ta pak preobrazba mora ići za tim da "tako reći isprevrne mjerila

---

* Ovo je integralni tekst predavanja održanog na XXXIII. plenarnom zasjedanju HKVRP-a u Zagrebu 10. listopada 2000.

1 Papa Pavao VI., *Evangelii nuntiandi*, apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976., br. 18 (odsad EN).

ljudskog prosuđivanja, ustaljene vrednote, interese, misaona kretanja, ishodišna nadahnuća i životne obrasce koji su unutar ljudskoga roda u suprotnosti s Božjom Riječi i njegovim naumom spasenja”.² Da bi Crkva mogla izvršavati tu zadaću, kako kaže Drugi vatikanski sabor, “dužnost joj je da u svako vrijeme ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu Evanđelja!”³ A kako je to zapravo spada u proročku dimenziju Crkve, Crkva s pravom drži da su upravo redovnici pozvani da tu dimenziju Crkve na poseban način svjedoče.⁴

Dakako, redovnički život mora kao cjelina biti u funkciji toga svjedočenja, a budući da je siromaštvo integralni i neotuđivi dio te cjeline, razumljivo je da uvijek iznova valja propitkivati kakva je trenutačno proročka snaga i uvjerljivost konkretnog načina življenja redovničkog siromaštva? Ne smijemo, naime, zaboraviti da redovnici nisu pozvani da svjedoče *siromaštvo*, nego da svojim uvjerljivim i transparentnim siromaštvom svjedoče *eshatološko vrijeme i njemu vlastite vrednote* u okviru prepoznatih “znakova vremena”! No kako na tom području vlada kronična pomutnja, svaki govor o redovničkom siromaštvu mora započeti točnim određenjem njegova smisla i sadržaja, tj. valja utvrditi onu njegovu konstantu koja, baš zato što je konstanta, tvori i konstantnu referentnu, odnosno hermeneutičku točku u odnosu na “znakove vremena”.

I. SADRŽAJ I SMISAO REDOVNIČKOG SIROMAŠTVA

Mnoge su riječi izgovorene i mnogo je tinte potrošeno u tumačenju ove teme. Znak je to samo koliko je ona uvijek aktualna i uvijek akutna. Naime, ni redovnici nisu pošteđeni napasti, kojoj uvijek iznova znaju i podleći, da racionaliziraju “ludost križa” (1 Kor 1,18). A kad se to dogodi, gubi se osnovno motrište s kojeg je jedino moguće i promatrati i ispravno prosuđivati “znakove vremena”. Tada govor o siromaštvu, umjesto *apologiae pro vita religiosa*, poprima izraz *apologiae pro vita sua*. Ukoliko ne želimo upasti u napast ovoga potonjega, moramo priznati da, sukladno stoljetnoj, praksom potvrđenoj teoriji redovničkog života, sigurno motrište za njegovu prosudbu pružaju tri njegove bitne osobine: a) kristocentričko sebedarje Bogu, b) proročki znak i c) askeza.

---

² Isto, 19.

³ GS 4.

⁴ Usp. *Religiosi e promozione umana, la dimensione contemplativa della vita religiosa*, Città del Vaticano, 1980., str. 5.

1 Siromaštvo kao kristocentričko sebedarje Bogu

Kršćansko redovništvo je od samih svojih početaka bilo i ostalo specifično nastojanje oko nasljedovanja Isusa Krista. "U asketskim spisima rane Crkve ništa nije toliko očito kao činjenica da je upravo Biblija, i to navlastito Novi zavjet, izvor ište upoznavanja Isusa Krista koga asket želi nasljedovati".⁵ Redovničko siromaštvo je nasljedovanje siromaštva Isusa Krista, točnije, odziv na Njegov poziv: "Hoćeš li biti savršen, idi prodaj što imaš i podaj siromasima pa ćeš imati blago na nebu! A onda dođi i idi za mnom" (Mt 19,21). Na to se onda nadovezuju riječi iz *Druge poslanice Korinćanima*: "Ta poznate darežljivost Gospodina našega Isusa Krista! Premda bogat, radi nas posta siromašan, da se vi njegovim siromaštvom obogatite" (2 Kor 8,9). Tumačeći ovo mjesto, Ivan Pavao II. kaže: "Prema tim riječima siromaštvo ulazi u nutarnju strukturu same otkupiteljske milosti Isusa Krista. Bez siromaštva se ne može shvatiti misterij *dara* koji je božanstvo dalo čovjeku, a *darivanje* je izvršeno u Isusu Kristu. Siromaštvo se zbog toga nalazi u samom središtu *Evandjelja*, u početku navještaja osam blaženstava: 'Blago siromasima duhom'.⁶ Siromaštvo je, dakle, kao osobno uzdarje na Božju ljubav koju nam iskazuje u Kristu, u prvom redu "duhovno bogoslužje" (Rim 12,1). Krist mu je i adresat i obrazac.

2. Siromaštvo kao proročki znak

Temeljna i osnovna usmjerenost redovničkog života prema Bogu nije, međutim, i jedino smisleno usmjerenje toga života. Naprotiv, ovo, rekli bismo, vertikalno usmjerenje u stopu prati i njegova horizontalna funkcija, točnije, ona usmjerena prema drugim ljudima, a to je proročka znakovitost redovničkog života. Proroštvo, naime, nije upućeno Bogu, nego ljudima. No, valja se pritom podsjetiti da smisao proroštva ni u SZ-u ni u NZ-u ne leži u eventualnom "proricanju" budućih događaja, nego u interpretaciji sadašnjosti na temelju osobnog iskustva Boga. Proroci, naime, i kad govore o prošlosti ili budućnosti, to čine uvijek zbog sadašnjosti, a svrha im je uvijek poziv na obraćenje, najava prilike za novi početak.⁷ U tom

⁵ Dr. o. Zdenko Tenšek, *Počeci kršćanskoga monaštva*, u zborniku: Redovnička pravila, Hadrijan Borak OFM Cap (priredio), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985., str. 33.

⁶ Ivan Pavao II., *Dar otkupljenja. Apostolski nagovor redovnicima i redovnicama o njihovu posvećenju u svjetlu tajne Otkupljenja*, KVRPJ, Zagreb, 1984., str. 27.

⁷ Usp. *Praktisches Bibelleikon*, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 1969., str. 887-894.

svom proročkom nastupu oni su se služili podjednako i proročkom riječju i proročkim znakom.

Taj proročki značaj redovničkog života, prema učenju Crkve, traži od redovnika da "u sebi utjelove Crkvu koja se želi sva predati radikalizmu blaženstava".⁸ Prema apostolskoj pobudnici *Vita consecrata*, Ivana Pavla II., proročka značajka posvećenog života se predstavlja kao *naročiti oblik sudjelovanja u Kristovoj proročkoj zadaći*, koju je Duh priopćio cijelom Božjem narodu. To je profetizam nerazdvojno povezan s posvećenim životom kao takvim, zbog radikalizma nasljedovanja Krista i dosljednog predanja poslanju koje ga obilježava. Zadaća znaka, koju Drugi vatikanski sabor priznaje posvećenom životu,⁹ izražava se u proročkom svjedočenju prvenstva što ga u kršćanskom životu imaju Bog i vrijednost Evanđelja" (84).¹⁰

Dakako da je to rečeno za redovnički život kao cjelinu, no unutar te cjeline svaki od vidova posvećenog života mora na specifičan način biti u funkciji njegovog proročkog značaja. Stoga se u istoj *Apostolskoj pobudnici*, kad je riječ o proročkoj znakovitosti siromaštva, kaže: "U zbilji, još prije nego što je služenje siromašnima, *evanđeosko siromaštvo je vrijednost samo po sebi*, budući da nasljedovanjem siromašnog Krista doziva prvo od Blaženstava. Njegov prvi smisao je, naime, svjedočiti Boga kao pravo bogatstvo ljudskoga srca. Međutim, upravo zbog toga ono snažno osporava idolopoklonstvo mamone, predstavljajući se kao proročki apel u odnosu na društvo koje, u tolikim bogatim dijelovima svijeta, dolazi u opasnost da izgubi smisao za mjeru i sami smisao za stvari. Zbog toga, danas više nego u drugim razdobljima, njegovo prizivanje nailazi na pažnju i među onima koji, svjesni ograničenosti resursa planeta, pozivaju na poštovanje i čuvanje stvorenoga smanjenjem potrošnje, uzdržljivošću, nametanjem nužnih kočnica vlastitim željama."(90)¹¹

3. *Siromaštvo kao askeza*

Ako je redovnički život kao posveta i sebedarje u prvom redu upućen na Boga, a kao proročki znak na blišnjega, on je kao askeza upućen na samoga redovnika. Askeza je redovničkom životu toliko

---

⁸ *Religiosi e promozione umana*, cit. izd. str. 9.

⁹ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, 44.

¹⁰ Papa Ivan Pavao II., *Vita consecrata*, apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi u suvremenom svijetu, HKVRP, HUVRP, KS, Zagreb, 1996., br. 84 (odsad: VC).

¹¹ Isto, br. 90.

vlastita da su taj život i askeza za mnoge zapravo sinonimi. U tom smislu onda Ivan Pavao II., u spomenutoj pobudnici kaže: "Trebalo bi također ponovno otkriti *asketska sredstva* tipična za duhovnu tradiciju Crkve. Ona su bila i još uvijek jesu snažna pomoć za istinski hod svetosti. Askeza je, budući da pomaže da se svladaju i isprave težnje ljudske naravi ranjene grijehom, uistinu neophodno potrebna posvećenoj osobi kako bi ostala vjerna vlastitomu zvanju i slijedila Isusa na Križnom putu."(38)¹² Za Crkvu i redovništvo u hrvatskom narodu je možda od velike važnosti sljedeća poruka: "Hvale vrijedna želja za približavanjem muževima i ženama našega vremena, onima koji vjeruju i onima koji ne vjeruju, siromašnima i bogatima, može dovesti do usvajanja stila svjetovnoga života ili do promicanja ljudskih vrijednosti u posve horizontalnom smjeru. Zastupanje opravdanih zahtijeva vlastitoga naroda ili kulture moglo bi navesti na prihvaćanje nacionalizma ili na usvajanje elemenata običaja koje bi naprotiv trebalo pročistiti i uzdignuti u svjetlu Evandjelja"(38).¹³ Ne treba ni spominjati da se "stil života", o kojemu je ovdje riječ, kao velikim dijelom i "običaji" uvelike sudaraju sa siromaštvom kao askezom.

II. DRUŠTVENA FUNKCIJA REDOVNIČKOG SIROMAŠTVA

Iz inkarnatorske naravi Crkve proizlazi i njezina društvena relevantnost. Istina, Crkva nije ni politička organizacija ni izvanpolitička udruga građana, pa onda i ne može djelovati kao što one djeluju, ali Crkva jest Božji narod u ovom svijetu i, kao takva, ona je i društvena stvarnost. Zahvaljujući svojoj rasprostranjenosti i specifičnosti vlastite duge povijesti, ona u nekim dijelovima svijeta posjeduje i izrazitu društvenu moć. Ni ta njezina rasprostranjenost, a ni društvena moć (poglavito ako se misli na školstvo, zdravstvo i socijalno djelovanje) nije zamisliva bez njezinih redovnika i redovnica. Iz te činjenice, kao i iz prije spomenute proročke značajke redovničkog života kao specifičnog usmjerenja prema bližnjemu, proizlazi i društvena uloga i značaj redovničkog siromaštva. A oni bi se, sukladno gore rečenom, trebali pokazati i dokazati kao: a) *kritika društva* temeljenog na bogatstvu kao osnovnom životnom smislu i motivu, b) *solidarnost* s onima koji su žrtve tako osmišljenog društvenog života i c) *karitativna ljubav* prema najpotrebnijima, bilo u materijalnom bilo pak u duhovnom pogledu.

¹² Isto, br. 38.

¹³ Isto.

1. *Siromaštvo kao društvena kritika*

Cjelokupni socijalni nauk Katoličke crkve, kao normativne društvene znanosti, uvijek je, po svojoj naravi, kritika postojećeg stanja s pozicija Božje objave. Taj nauk, dakle, analizira konkretno stanje društva eda bi ga zatim usporedio s onim kakvo bi ono trebalo biti, zbog čega onda i postavlja svoje norme, odnosno načela, kao putokaz društvenog kretanja. U tome se razlikuje kritika od pukog kritizerstva. Ova zadaća kritičkog pristupa društvenoj stvarnosti proizlazi iz same proročke naravi Crkve pa, kao takva, na poseban način pada u dio redovničkog života kao izrazito proročkom poslanju. "Proročko svjedočanstvo traži trajno i strastveno istraživanje Božje volje, velikodušno i neophodno crkveno zajedništvo, vježbu duhovnog rasuđivanja, ljubav za istinu. Ono se izražava i u *prokazivanju onoga što je protivno božanskoj volji* (podcrtao Š. M.) i u istraživanju novih putova ostvarivanja Evanđelja u povijesti, s pogledom na Kraljevstvo Božje."¹⁴

Ova se kritička dimenzija posvećenog života traži i u procesu nastojanja oko inkulturacije Crkve. "Način mišljenja i djelovanja onoga tko izbližega nasljeđuje Krista daje, naime, početak *pravoj pravcatoj uporišnoj kulturi*, služi tome da se objelodani ono što je neljudsko, svjedoči da samo Bog daje vrijednostima snagu i ispunjenje."¹⁵ A to "neljudsko" je prema *Unitatis redintegratio*, "bijeda našeg doba ma koje vrste, uz ostalo: glad i nesreće, nepismenost i neimaština, oskudica stanova i nepravična raspodjela dobara".¹⁶ A u *Evangelica testificatio* stoji zapisano: "Danas, u civilizaciji, u svijetu kojemu je značajkom čudesan porast gotovo neograničenih materijalnih dobara, kakvo bi svjedočanstvo davao redovnik koji bi se dao ponijeti neobuzdanom potragom za vlastitom udobnošću i koji bi smatrao prirodnim da si bez ikakva prosuđivanja i umjerenosti priušti sve što mu se pruži? Dok je, dakle, za mnoge porasla opasnost da se uhvate na lijepak zavodljive sigurnosti posjedovanja, znanja i moći, vas Božji poziv stavlja na vrhunac kršćanske savjesti: vi imate biti ljudima upozorenje da je pravi i potpuni njihov napredak u tome da odgovaraju svome pozivu te 'kao sinovi Božji sudjeluju u životu Boga živoga, Oca svih ljudi."¹⁷

---

¹⁴ VC 84.

¹⁵ VC, 80.

¹⁶ UR 12.

¹⁷ Papa Pavao VI., *Evangelica testificatio*. Apostolski nagovor o obnovi redovničkog života po napatku II. vatikanskog sabora, 19., citirano prema zborniku *Crkveni*

2. Siromaštvo kao solidarnost

Teologiju solidarnosti Drugi vatikanski sabor iznosi u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*. Koncil solidarnost vidi utemeljenom već u ljudskoj prirodi i u načinu ljudskog djelovanja, a usavršila ju je utjelovljena Riječ.¹⁸ Ta solidarnost se ne zaustavlja samo na verbalnim izrazima, već ide prema konkretnom materijalnom suobličenju s onima s kojima se solidarizira.¹⁹ O tomu uostalom u *Evangelica testificatio* izrijekom stoji: "Sa svih strana, više nego ikada, čujete kako se diže 'vapaj siromaha', krik pojedinačne i skupne bijede. A nije li Krist upravo zato došao da odgovori zapomaganju te povlaštene djece Božje i dotle im se pridružio da je postao jedan od njih (usp. Mt 25,35-40)? Ovo postojanje pojedinačne i skupne bijede u svijetu najvećega razvoja neodgodivo postavlja zahtjev za 'obraćenje mentaliteta i stava' (GS, br. 63). To obraćenje prvenstveno treba zahvatiti vas što izbližega nasljedujete Krista u njegovu zemaljskom poništenju. (...) Kako ćete, dakle, u svom životu odgovoriti na taj vapaj siromaha? On vam prije svega zabranjuje svaki sporazum s bilo kojim oblikom društvene nepravde. Osim toga, obvezuje vas da budete ljudske savjesti te ih pogodi tako teška bijeda i uzbude zahtjevi društvene pravde što ih uči Evanđelje i Crkva. Potiče neke od vas da se pridruže životnim prilikama siromaha, živeći s njima njihovu muku i tjeskobu. S druge strane, poziva mnoge vaše ustanove da dio svojih djelatnosti usmjere u korist siromaha, što mnoge već velikodušno i provode. Napokon, nalaže vam ograničenu upotrebu dobara, toliko koliko je potrebno za obavljanje djelatnosti na koje ste pozvani. Treba da u svom svagdanjem životu pružate dokaze, i izvanjske, pravoga siromaštva (podcrtao Š. M.)."²⁰ A u *Vita consecrata* izrijekom stoji da će snažno evanđeosko svjedočanstvo samoodricanja i uzdržljivosti biti popraćeno *povlaštenom ljubavlju prema siromasima* i da će se na osobit način očitovati "u dijeljenju životnih uvjeta s onima koji su razbaštinjeni u najvećoj mjeri".²¹

---

dokumenti o posvećenom životu (priredio fra Viktor Nuić) HKVRP i HUVRP, Zagreb, 1997., str. 69.

18 GS, 22, 32.

19 Usporedi s tim u vezi rezultate do kojih smo došli na temelju istraživanja duha solidarnosti među franjevkama i franjevcima 1997. godine: Špiro Marasović, *Pokazatelji duha solidarnosti među franjevcima i franjevkama*, u: *Revija za socijalnu politiku* 4 (1997) 4, str. 357-365.

20 ET, 17 i 18.

21 VC, 90. Vodeći upravo o tome računa, Družba službenica milosrđa, primjerice, na svojem je XVIII. generalnom kapitulatu istaknula sljedeće: "Životni standard koji

3. *Siromaštvo kao karitas*

Karitas se prema solidarnosti odnosi kao *vrsta* prema *rodu*. Jer svaka solidarnost uključuje karitas, ali svaki karitas još nije i solidarnost. Karitas je, naime, konkretno ostvarenje kršćanske ljubavi prema, na bilo koji način, potrebnima. No ta se pomoć po sebi može pružati a da se pritom ne "dijele životni uvjeti" onih kojima se pomaže, kako to izriekom stoji u *Vita consecrata*. Osim toga, karitativna je aktivnost u Katoličkoj crkvi uvelike institucionalizirana, postala je uvelike apersonalna, te se u mnogim krajevima više teško razlikuje od analognih društvenih udruga i organizacija, primjerice Crvenog križa i sl. U tako institucionaliziranoj karitativnoj djelatnosti ne samo da se ni pojedinac ni zajednica i ne moraju sami iole osiromašiti, već se, našavši u toj organizaciji prikladno radno mjesto, mogu čak i obogatiti.²² Pa ipak, iako karitas nije jednako zahtjevan kao solidarnost, karitativna je aktivnost u Crkvi stara koliko i ona sama, i to podjednako u svom individualnom kao i u svom institucionaliziranom obliku. Zapravo, mnoge su redovničke zajednice, posebice one ženske, i nastale kao od Boga nadahnuta karitativna reakcija na postojeću bijedu. Utoliko je karitas ne samo sastavni nego i bitni dio mnogih redovničkih ustanova. No kako je karitativna djelatnost bitan i ničim nadomjestiv dio metodologije i konkretizacije solidarnosti, karitas ostaje obveza i svake druge redovničke ustanove, tj. i onih čija osnovna karizma nije naglašeno karitativnog djelovanja.

Društvena bi se uloga siromaštva, dakle, u svojim osnovnim crtama pokazivala i dokazivala kao *kritika* postojećeg duha i postojeće prakse u društvu koji odudaraju od Božjega duha, zatim kao *solidarnost* s najugroženijima i kao *karitas*, tj. kao konkretna djelotvorna ljubav. No bilo da je naglasak na prvome, drugome ili trećemu, valja naglasiti da su sva ta tri vida međusobno bitno povezana, tj. da svaki od njih na svoj način pretpostavlja druga dva. A sva tri skupa opet traže pravo, tj. konkretno siromaštvo kao preduvjet svoje učinkovitosti i uvjerljivosti. Stoga Drugi vatikanski koncil naglašava: "U redovničkom siromaštvu nije dosta samo to da netko u uporabi dobara bude ovisan o poglavarima, nego je potrebno

---

zahtijeva naša posveta Gospodinu jest onaj siromaha, pa sve kad bi oni iščezli iz društva, mi bismo, svojim životom slobodnim od stvari, trebali podsjećati na to da je Gospodin naš život." *Akti XVIII generalnog kapitula, Pogledom uprtim u Isusa ustrajmo u milosrdnoj ljubavi svjedoka koji su nam prethodili*, Kuća matica službenica milosrda - Brescia 1990., hrvatsko izdanje Provincijalata službenica milosrda u Splitu., str. 28.

²² Usporedi o tome potanje moj rad: Š. Marasović, *Caritas - komu ili čemu?*, u: Crkva u svijetu 32 (1997), 4, str. 396-403.

da članovi budu siromašni i stvarno i u duhu, imajući blago na nebu (usp. Mt 6,20)." I još: "Same redovničke ustanove, primjereno prilikama pojedinih mjesta, neka nastoje dati *kolektivno svjedočanstvo siromaštva* (podcrtao Š. M.) i neka od vlastitih dobara rado nešto pridonose za druge potrebe Crkve i za izdržavanje siromaha, koje svi redovnici moraju ljubiti srcem Kristovim (usp. Mt 19,21; 25,34-46; Jk 2,15-16; 1 Iv 3,17)."²³

III. SVJEDOČENJE REDOVNIČKOG SIROMAŠTVA U SUVREMENIM OKOLNOSTIMA PRIVREĐIVANJA I RADA

Govoriti općenito o suvremenosti bilo koga i bilo čega, riskantno je utoliko što se ne zna unaprijed koje je to *vrijeme* uzeto za normu s kojim bi onda netko ili nešto trebao biti usklađen, tj. *su-vremen*. Dakako, zbog civilizacijskog pomaka, u odnosu prema drugim područjima na zemlji, za vrijeme-normu u pravilu se uzima "srednjoeuropsko vrijeme", odnosno ono povijesno vrijeme do kojeg je doprla zapadna civilizacija. Prema tome, sve ono što ne bi bilo u skladu s normama i standardima te civilizacije, ne bi bilo ni *su-vremeno*. Je li, međutim, ovakvo svojatanje normativnosti za povijesnu i civilizacijsku suvremenost prihvatljivo i u moralnom i u strogo znanstvenom smislu, to je drugo pitanje. No, budući da mnoge redovničke zajednice žive i djeluju raširene po svim kontinentima, pa onda i u svim postojećim civilizacijama s njima vlastitim "vremenima", što će reći da žive i djeluju istodobno u raznim vremenima, koja od njih onda zahtijevaju i različitu *su-vremenost*, za redovnike je to ipak "prvo" pitanje. Nije, naime, isto povijesno vrijeme u nekoj zapadnoeuropskoj zemlji i u nekoj zemlji centralne Afrike. Ni azijsko se povijesno vrijeme ne poklapa s ovim zapadnoeuropskim, premda su neke od azijskih zemalja u tehničkim dostignućima bile *su-vremene* sa zapadnoeuropskima, odnosno sjevernoameričkima. A to onda znači da sasma konkretno svjedočenje redovničkog siromaštva u suvremenim okolnostima privređivanja i rada neće po svem svijetu moći biti jednako u svojoj formalnoj pojavnosti, ali će u toj pojavnosti morati biti analogno i u svojoj poruci jednoznačno. Tu je pak analogiju pojavnosti i jednoznačnost poruke lakše postići utoliko ukoliko redovničko siromaštvo i u samom sebi i u odnosu prema društvu - kao što je gore rečeno - nosi oznake konstante, to prije što je i razlika između privređivanja i rada također konstantna. Naime, kao što je uvijek i posvuda bilo moguće privređivanje i bez rada, tako

²³ PC 13.

je uvijek i posvuda moguć i rad bez privređivanja. Između ta dva ekstrema postoji zatim cijela paleta nijansi s kojima, kao svojim referentnim točkama, moraju biti usuglašene tri gore spomenute društvene funkcije redovničkog siromaštva, kako bi ono postiglo učinak uvjerljivog svjedočanstva evangeoske poruke.

1. *Svjedočenje redovničkog siromaštva u suvremenim okolnostima rada*

Treba odmah naglasiti kako su, sukladno crkvenim dokumentima, redovnici podvrgnuti općem zakonu rada te kao takvi moraju svjedočiti čovječan smisao rada.²⁴ Oni to moraju i stoga što je rad u najopćenitijem smislu "čimbenik solidarnosti sa svim radnicima svijeta".²⁵ To pak znači da u razmatranje o proročkom svjedočenju redovničkog siromaštva *a priori* u obzir ne dolazi eventualno siromaštvo samo kao askeza, tj. ono koje bi na bilo koji način moglo biti povezano i s neradom. Konkretno: prosjačenje, tamo gdje je moguće vlastiti rad, po sebi je kontraproduktivno.

Rad definiramo kao ozbiljnu i sustavnu ljudsku aktivnost usmjerenu na proizvodnju nekog duhovnog ili materijalnog dobra.²⁶ I filozofija i teologija rada poznaju svoju evoluciju unutar koje onda i razni naglasci, odnosno podjele rada po vrstama poprimaju svoju relativnu formu. Primjerice, kao što je nekoć stroga podjela na intelektualni i manualni rad u suvremenom načinu proizvodnje uvelike izgubila svoj temelj, tako su se i teološki naglasci s rada kao "kazne za grijeh"²⁷ kretali u optimističnijem smjeru, tj. rad se sve više definirao kao "sustvaranje",²⁸ sudjelovanje u Kristovom otkupi-

---

24 Isto 13

25 Kongregacija za ustanove posvećenog života i društva apostolskog života, *Smjernice za formaciju u redovničkim ustanovama* (79.), cit. prema: Crkveni dokumenti o posvećenom životu (priredio fra V. Nuić), cit. izd., str. 268.

26 O teologiji rada usporedi opširnije: Giobbe Gazzoni, *Morale sociale*, Piemme, Casale Monferrato, 1991., str. 96-98., a posebice: Joseph Kardinal Höffner, *Christliche Gesellschaftslehre*, Butzon & Bercker, Kevelaer, 1997., str. 140-149.

27 Usp. GS 67.

28 "U riječima božanske objave duboko je upisana ova temeljna istina da čovjek, stvoren na sliku Božju, svojim radom sudjeluje u djelu Stvoriteljevu te ga u nekom smislu, po vlastitim mogućnostima, neprestano razvija i upotpunjuje napredujući sve više u otkrivanju bogatstva i vrijednosti što ih krije sve što je stvoreno" - *Laborem exercens* 25. Citirano prema zborniku *Socijalni dokumenti Crkve - Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.

teljskom djelu²⁹ i sl. No za sve kršćane, a posebice za redovnike najvažnije je ipak to da se svaki rad u krajnjoj liniji mora svesti na služenje.³⁰ Ivan Pavao II. stavlja snažan naglasak na razlikovanje subjektivnog i objektivnog aspekta rada, tj. na razlikovanje između onoga što čovjek, kao subjekt rada sam svojim radom postaje i onoga što iz toga njegovog rada proizlazi kao objektivni učinak, tj. određena tehnika.³¹ Međutim, kako taj odnos između subjektivnog i objektivnog rada, kao i cjelokupni radni procesi i odnosi, mogu za čovjeka biti ponižavajući, marksizam je govorio o "otuđenom radu", a crkveni dokumenti o nehumanim odnosima na području rada. A jer sve to ima i te kakva odraza na konkretnu svjedočansku snagu redovničkog siromaštva, valja nam tri osnovne društvene funkcije redovničkog siromaštva dovesti u vezu s tri elementarna sektora suvremenog rada.

a) Redovničko siromaštvo i primarni sektor rada

Suvremena sociologija rada običava razlikovati tri sektora rada: primarni, tj. zemljoradnju i rudarstvo, točnije, rad na proizvodnji sirovina; sekundarni, tj. prerađivački rad, točnije, zanati i industrija, te tercijarni, tj. promet, trgovina, administracija, odnosno sve ostale društvene djelatnosti.³² Još prije stotinjak godina, posebice pak prije industrijske revolucije, i na Zapadu je apsolutna većina radno aktivnog stanovništva bila zaposlena u primarnom sektoru, tj. u zemljoradnji, stočarstvu, šumarstvu, (ribo)lovu i rudarstvu. U nekim dijelovima svijeta još je uvijek takav slučaj. Ovaj sektor rada, koji je nekoć bio tipičan po velikom utrošku ljudske energije, i zbog toga sinonim za rad kao muku i patnju, u visokoindustrijskim zemljama je, zahvaljujući suvremenoj tehnologiji, to odavna prestao biti. Ali nije svagdje tako. Dok je, primjerice, u Zapadnoj Europi, SAD-u i uopće u bogatom dijelu svijeta zemljoradnik zapravo farmer, opskrbljen najsuvremenijom tehnikom, tako da se u svom radu na zemlji ni u čemu po utrošku osobne energije ne razlikuje od vozača gradskog tramvaja ili autobusa, u siromašnom dijelu svijeta, gdje još uvijek volovi ralo vuku i gdje se još uvijek radi samo pomoću primitivnih alata, a ne pomoću strojeva, taj je sektor rada još uvijek sinonim za muku, napor i za siromaštvo. Nasuprot tomu, u zapadnom je dijelu svijeta, zahvaljujući upravo golemom razvoju suvremene tehnologije i

²⁹ GS 67.

³⁰ Usp. ET 8-10.

³¹ Usp. LE 5 i 6, cit. izd., str. 473-477.

³² Usp., primjerice, Giobbe Gazzoni, *nav. dj.*, str. 97-98.

mehanizacije, taj sektor rada postao sinonimom za nekontroliranu eksploataciju prirodnih resursa, za zagađivanje prirodnog okoliša umjetnim gnojivima, za proizvodnju nezdrave hrane i sl.³³

Redovničko siromaštvo, prema tome, ako želi biti proročki učinkovito, mora i na osobnoj i zajedničkoj razini biti tako življeno da u siromašnom dijelu svijeta vrši proročku kritiku protiv neljudskih okolnosti rada,³⁴ a u bogatom protiv nehumane eksploatacije zemlje i zemaljskih izvora, koji su u krajnjoj liniji opće dobro, kao i protiv svega onoga što s tim stoji u uzročno-posljedičnoj vezi.³⁵ A to sasvim konkretno znači: stilom života i rada biti solidaran s onim siromašnim dijelom svijeta i pomagati ga karitativnom djelatnosti, a ovaj bogati, isto tako stilom života i rada, što je moguće više denuncirati i bojkotirati. Naime, i redovničke su zajednice bar ponekad investitori, a uvijek i posvuda su nabavljači i potrošači. Na pitanju u što ulažu i što nabavljaju i troše, leži odgovor kolika je svjedočanska snaga njihova siromaštva na razini primarnog sektora rada. Nije, naime, pitanje samo askeze i solidarnosti s najsiromašnijima ako se pojedina redovnička osoba u pravilu vozi isključivo u osobnom automobilu, umjesto gradskim prijevoznim sredstvima, to je pitanje i ekologije, tj. pitanje nerazumnog trošenja nafte i naftnih derivata, zagađenja okoliša i sl., što sve spada u odnos prema ovom primarnom sektoru rada.³⁶

³³ Usp. dokumenta III. sinode biskupa *Pravda u svijetu*, u zborniku socijalnih dokumenata Crkve *Sto godina socijalnog nauka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., str. 406.

³⁴ "Neka kršćani drage volje i svim srcem surađuju na izgradnji međunarodnog reda s istinskim poštivanjem legitimnih sloboda i prijateljskim bratstvom sviju, i to više što se veći dio svijeta još uvijek muči u takvoj bijedi da sam Krist kao da u siromasima zaziva svoje učenike na ljubav. Neka ne bude sablazni ljudima da neke nacije, kojih se počešće veći dio građana krasí kršćanskim imenom, obiluju izobiljem dobara dok druge ostaju bez potrebnih sredstava za život i muče se u gladi, bolestima i potpunoj bijedi. Slava i svjedočanstvo Kristove Crkve su duh siromaštva i ljubavi." GS 88.

³⁵ "Čovjekov materijalni okoliš postaje izvorom stalnih prijetnji kao što su zagađenja i otpaci, nove bolesti, sveobuhvatna razorna moć; ali ne samo to: čovjeku pače izmiče vlast nad vlastitim ljudskim krajolikom, on stvara sebi za sutra okolinu koja će mu možda biti nepodnošljiva; ovo je socijalni problem golemih razmjera koji se tiče svekolike ljudske obitelji." *Octogesima adventens*, 21.

³⁶ "Na materijalnoj razini pitanje okoliša, istaknuto od UNEP-a i drugih posredništava, zaslužuje obnovljeno promatranje i akciju. Složen problem energije može se temeljito shvatiti u tom kontekstu, tako da najdjelotvorniji *energetski izvori budu stavljani na raspolaganje bez nekorisna rasipanja* i iskorištavanja prirodnih materijalnih dobara." - Ivan Pavao II., *Poruka Ujedinjenim narodima o razvoju* 25. kolovoza 1980., u zborniku *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, cit, izd., str. 456.

b) Redovničko siromaštvo i sekundarni sektor

Sekundarni sektor rada je onaj na kojem se sirovine prerađuju ili u polufabrikate za daljnju finalizaciju, ili pak u finalne proizvode. To je zapravo svijet zanatstva industrijske proizvodnje. No kako je samo zanatstvo u konkurenciji s industrijskom proizvodnjom u stalnom povlačenju, ono u bogatom dijelu svijeta danas postoji gotovo kao rubna pojava. Tzv. mala privreda, ako je riječ o prerađivačkoj djelatnosti, u svemu pak posjeduje osobine one velike, tj. osobine tehničke revolucije relevantne za tu vrstu rada, bez kojih zapravo ne bi ni mogla biti konkurentna na tržištu.

Ovaj sektor je upravo ono područje rada koje je u prošlom stoljeću iznjedrilo tzv. radničko pitanje, tj. fenomen proletera i proletarizacije društva. Sve ono što se u prošlom stoljeću na tom području pokazalo i dokazalo kao negativno i neljudsko, i što je onda, kao takvo, izazvalo seriju socijalnih revolucija i u mnogim zemljama svijeta dovelo za dugi niz godina komunističku ideologiju i partiju na vlast, to se, u nešto blažem obliku, pokazuje i danas na drugim dijelovima svijeta. Naime, odnos kapitala i rada uvijek je određen međusobnim antagonizmom interesa: što veći profit poduzetnika, to manja plaća radnika. Zato je svaki poduzetnik po definiciji zainteresiran za što manje troškove proizvodnje u okviru kojih mu veliku stavku tvore radničke i namještene plaće. No kako je kapital u svojim matičnim zemljama odigrao karte iscrpljivanja vlastitog pučanstva, budući da su tamo radnici i revolucijama izborili svoja osnovna prava, taj kapital sada seli za potragom jeftine radne snage u siromašne dijelove svijeta u formi međunarodnog i globalnog tržišta. On je, prema tome, i danas eksploatatorski, samo što se to sad ne opaža na prvi pogled, to manje što se radnici međunarodnih kompanija u siromašnom dijelu svijeta mogu pohvaliti relativno boljim приходima u odnosu na svoje druge sugrađane. No da to ipak ne pridonosi globalnoj pravdi i globalnom poboljšanju životnog standarda, svjedoči upravo konstantni raskorak između bogatstva i bijede na svijetu u gotovo uvijek istom omjeru: 20 posto pučanstva zemlje posjeduje 80 posto svjetskog bruto proizvoda.

Osim toga, budući da je upravo ovaj sektor najzainteresiraniji za uvođenje uvijek nove tehnologije i automatike, on je ujedno i onaj koji danas u mnogim zemljama generira najveći broj suvišnih, tj. nezaposlenih radnika i u bogatim zemljama.

Proročka dimenzija redovničkog siromaštva u okviru tog sektora rada, budući da u pravilu redovnici neposredno na njemu najmanje aktivno sudjeluju, svodila bi se na to da u odnosu prema vlasnicima kapitala, tj. poduzetnicima, zauzimaju, riječju, djelom i primjerom,

takav stav da vrše trajnu kritiku prema njihovom osnovnom motivu, a to je neutaživa želja za sve većim i većim profitom. To je "duh kapitalizma", kako bi rekao Max Weber, ali nije duh kršćanstva i katolicizma. Pa ni pokušaji da se taj duh "pokrsti" nisu do sada postigli neki uspjeh s jednostavnim razloga što ne mogu izdržati evanđeosku kritiku.³⁷ No, ako redovničke zajednice ipak posjeduju nekakve pogone i sl., morale bi dobro preispitati kako izgleda njihova logika gospodarenja kad je u pitanju odnos suprotnih interesa između njihova kapitala i njihovih radnika. Osim toga, i javno zauzimanje za prava radnika kroz svaku moguću pomoć nezaposlenima, dakako, na svoju vlastitu ekonomsku štetu, spada u nezaobilazni oblik proročkog svjedočenja redovničkog siromaštva na toj razini. Pritom se misli na eventualnu pomoć - i to ne tek pojedinačnu i sporadičnu, nego sustavnu i organiziranu - pri školovanju, stipendiranju i sl. djece slabo plaćenih ili nezaposlenih radničkih obitelji, jednako tako pomoć u njihovu liječenju i medicinskoj zaštiti i sl. Pomoć mora biti takva i tolika da na kraju rezultira transparentnošću redovničke solidarnosti, tj. očitošću da redovnici i pojedinačno i zajednički ne daju tek od svoga suviška nego i od svoje "glavnice" kako bi, s jedne strane, drugima pomogli, a s druge, sebe doveli na onu razinu životnog standarda na kojoj je njihovo siromaštvo proročki uvjerljivo.

c) Redovničko siromaštvo i tercijarni sektor

Zahvaljujući tehnološkoj revoluciji, fluktuacija radno aktivnog pučanstva se u ovoj već postindustrijskoj eri iz sekundarnog usmjerila prema tercijarnom sektoru, što će reći da u razvijenom dijelu svijeta radno aktivno stanovništvo svoje zaposlenje sve više traži i nalazi na području trgovine, prometa, administracije, turizma, kao i u školstvu, zdravstvu, i sl., riječju u sektoru čija aktivnost nije neposredno vezana uz proizvodni rad. Za redovnike je taj sektor važan utoliko što je neusporedivo najveći broj stručno uposlenih redovničkih osoba aktivan upravo u tom sektoru. Redovničke se osobe, naime, izuzev eventualno rada u vlastitim vrtovima i okućnicama, odnosno u možebitnim manjim samostanskim radionicama, u pravilu aktivno ne zapošljavaju ni u proizvodnoj ni u prerađivačkoj djelatnosti, nego u onoj znanstvenoj i uslužnoj, koje spadaju pod ovaj sektor.

No, ako ovaj sektor ne određuje proizvodna i prerađivačka djelatnost, to još ne znači da se na njemu djeluje po nekim drugim i

³⁷ Kao primjer takvog neuspješnog pokušaja ukazujem na djelo: Michael Novak, *The Spirit of Democratic Capitalism*, na hrvatskome (u prijevodu Predraga Raosa): *Duh demokratskog kapitalizma*, Globus nakladni zavod, Školska knjiga, Zagreb, 1993.

drukčijim načelima. Naprotiv, sva ova tri sektora integralni su dio svijeta rada, a kako je padom komunizma - ako izuzmemo Kinu i nekoliko njezinih satelita koji su još preostali od nekoć vrlo proširenog socijalističkog bloka - na svjetskoj sceni preostao jedino još kapitalizam, kao gospodarski sustav temeljen na privatnom vlasništvu i tržišnoj privredi, s višestranačkom demokracijom, kao svojim političkim epifenomenom, i na ovom sektoru uočavamo sve one pozitivne i sve one negativne osobine koje karakteriziraju svijet rada u prva dva sektora. Istina, u ovom se sektoru još uvijek stvaraju nova radna mjesta, jer se nailazi na uvijek nove zadaće, ali tehnika, točnije informatika i ovdje čini čovjekov rad sve više suvišnim. Stoga i u bogatim zemljama, koje inače karakterizira relativno vrlo niska, pa čak i negativna populacijska stopa rasta, susrećemo problem nezaposlenosti kao akutan problem. Jednako je tako akutan i problem pravedne nadoknade za pruženi rad i uloženi napor.

Ono što na poseban način na ovom sektoru testira proročansku snagu redovničkog siromaštva jest već sama borba oko radnih mjesta u okolnostima kad njih nema dovoljno za sve. Teško, naime, da je u duhu siromaštva ako se neka redovnička osoba bori za isto radno mjesto s nekom laičkom osobom za koju je to zaposlenje egzistencijalno važno. S takvim se problemom susrećemo već i u Hrvatskoj, posebice oko zapošljavanja vjeroučitelja. Nerijetko se redovničke osobe bore s laičkim vjeroučiteljima i oko radnog mjesta i oko pune satnice, premda za redovnike visina prihoda ne znači osobno ništa, dok za vjeroučitelja laika to može biti osnovno egzistencijalno pitanje. Isto vrijedi i za školske, zdravstvene, odnosno socijalne ustanove u vlasništvu redovničkih zajednica. Ne može i ne smije u njima biti na djelu logika rada za zaradu, kao što je to eventualno slučaj u analognim ustanovama u vlasništvu društva ili nekog privatnika laika. Trebalo bi isto tako vidjeti koliko redovničke ustanove zapošljavaju, dakako, tamo gdje po sebi mogu, invalidne osobe, koje i inače teže od drugih, uza svu svoju stručnost, dolaze do posla. Valjalo bi se jednom zauvijek pozdraviti i s praksom da vjernici laici crkvenim ljudima vrše usluge jeftino ili besplatno i onda kad ovima ne predstavlja nikakvu poteškoću taj rad pošteno platiti. Jednako tako, stručnost pojedine redovničke osobe i ne mora uvijek biti povezana s plaćenim radnim mjestom i s njim usko povezanim radnim vremenom. Profesori i profesorice raznih predmeta, liječnici, bolničarke i sl., mogu, primjerice, svoje usluge i svoje znanje stavljati na raspolaganje potrebnima i siromašnima i besplatno, u smislu privatnih usluga i instrukcija i sl. Ovakvo ponašanje, dakako, u suprotnosti je s

ekonomskom logikom, ali nije u suprotnosti s proročkim svjedočenjem siromaštva!³⁸

2. Redovničko siromaštvo i privređivanje mimo rada

Društvo koje svoj gospodarski život i razvoj temelji na tržišnim osnovama i svoje pripadnike razlikuje po tome kako se oni odnose prema tom tržištu. Tako se razlikuju *tržišno aktivni* i *tržišno pasivni* pripadnici društvene zajednice. Tržišno aktivni su oni koji u porast društvenog proizvoda ulažu: 1. svoj rad, 2. svoj kapital i 3. svoje nekretnine. Svo to troje su aktivni čimbenici pri nastanku novoga društvenog bruto proizvoda, zbog čega onda i sve to troje daje legitimni naslov za adekvatnu raspodjelu i društvenog neto proizvoda: radnik za uloženi rad dobije *plaću*, onaj koji je uložio kapital dobiva za to određenu *kamatu*, a onaj koji je uložio nekretnine dobiva za to ugovorenu *rentu*. Za one pak koji su društveno pasivni, tj. za one koji ni na koji način ne pridonose stvaranju novoga bogatstva - a to su djeca, đaci, studenti, bolesnici nesposobni za rad, umirovljenici i trenutačno nezaposleni - društvo se mora pobrinuti tako da za njih stvori materijalnu osnovu za život iz tzv. sekundarne raspodjele društvenog proizvoda. Međutim, iako su i kapital i nekretnine aktivni čimbenici pri stvaranju nove vrijednosti, oni, za onoga tko ih posjeduje i ulaže, po sebi ne predstavljaju rad u gore opisanom smislu, što ne znači da bi i prihod od takvog ulaganja bio nelegitiman nemoralan. No visina tih prihoda to bi mogla biti.

---

38 "Zato napokon Sveti Sabor učvršćuje i hvali muževe i žene, braću i sestre, koji u samostanima, školama, bolnicama ili u misijama, ustrajnom i poniznom vjernošću u prije rečenom posvećenju rese Kristovu Zaručnicu i svim ljudima čine plemenite i najrazličitije usluge." - LG 46.

"Vi također slušate jadikovke tolikih ljudi koje je zahvatio kao neki nesmiljeni vrtlog dobitničkog rada, stjecanja samo radi uživanja, te potrošnje, što sve nameće kadšto nečovječni napor. Zato će jedan od prvih vidova vašega siromaštva biti da svjedočite za čovječan smisao rada, rada što se obavlja u slobodi duha, za vlastito uzdržavanje i za služenje drugima. Nije li Sabor vrlo prikladno naglasio vašu nužnu podložnost općem zakonu rada? Veže vas, dakle, dužnost da svojim radom priskrbljujete za se i za svoju braću i sestre i da pritečete u pomoć siromasima.

No vaše se djelatnosti ne smiju protiviti pozivu različitih vaših ustanova. Ne smijete redovito preuzimati poslove koji bi bili na uštrb vama svojstvenih zadaća. To bi vas nekako nužno dovelo do toga da na štetu redovničkoga života nekako na svjetsku uredite svoj život. Budno zato pazite koji vas duh vodi. Svakako, bio bi pravi brodolom kad biste se vrednovali samo po tom što zarađujete na temelju bilo kakvog svjetovnog radnog odnosa." - ET 20

a) Redovničko siromaštvo i kamate

Kamata je plaća za uloženi novac.³⁹ U prošlim, predindustrijskim vremenima, tj. u vremenima kad još nisu bile stvorene pretpostavke za proizvodno ulaganje novca u stvaranje nove vrijednosti, novac je predstavljao uglavnom više ili manje akumulirano bogatstvo čija je prednost bila u povećanoj mogućnosti potrošnje. U to doba novac još nije bio u pravom smislu riječi "kapital", tj. "novac koji rađa novac", kako ga je definirao Karl Marx.⁴⁰ Stoga su se i kamate tada svodile zapravo na lihvu.⁴¹ To je i razlog zbog čega je svojedobno Crkva tražila da se onoga tko bi ustrajno pravdao i odobravao uzimanje kamata kazni kao heretika.⁴² No sa stvarnom promjenom funkcije novca, tj. preobrazbom novca u kapital, koji je po definiciji aktivni proizvodni čimbenik, i Crkva je promijenila svoj odnos prema kamati. Tako, primjerice, Ivan XXIII. u enciklici *Mater et magistra* piše da potrebe općeg dobra, "bilo pojedinih bilo svih država, treba pravilno odvagnuti i kad se radi o raspodijeli dobitka između upravljača poduzeća u ime prihoda i između onih koji su pridonijeli kapitalu u ime kamata."⁴³

Kamata je, dakle, danas moralno neupitna, ali ne i kamatna stopa koja može biti lihvarska. Za većinu ljudi u zemljama civiliziranoga svijeta ljudi svoju uštedevinu polažu u razne banke i novčarske zavode ne zato da bi na kamatama zaradili - jer im ni polog nije tako velik da bi nešto takvo mogli postići - već jedino zbog razloga sigurnosti, bilo od krađe, bilo pak od gubitka realne vrijednosti novca do koje bi moglo doći zbog inflacije. Tako je za njih kamata samo u funkciji čuvanja realne vrijednosti njihove uštedevine, a ne neki dodatni dobitak. No za one koji posjeduju veliki novčani kapital,

39 O kamati opširnije vidi: Joseph Kardinal Höffner, *nav. dj.*, str. 237-238.

40 "Im zinstragenden Kapital ist daher dieser automatische Fetisch rein herausgearbeitet, der sich selbst verwertende Wert, Geld heckendes Geld, und trägt es in dieser Form keine Narben seiner Entstehung mehr." - Usp. Karl Marx, *Werke*, sv. 25., Institut für Marxismus-Leninismus beim ZK der SED, Dietz-Verlag, Berlin, 1977., str. 405.

41 Peti Lateranski sabor definira kamatu kao stjecanje prihoda na temelju korištenja neke stvari koja niti proizvodi niti za ulagača iziskuje trošak ili opasnost. "Ea enim propria est usurarum interpretatio, quando videlicet ex usu rei, quae non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nullove periculo lucrum fetusque conquiri studetur..." Denzinger- Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, (1442).

42 "...Si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare praesumat, exercere usuras non esse peccatum, decernimus eum velut haeticum puniendum." (DS 906)

43 *MeM* 81.

kamata pridonosi tako veliki prihod da se s njome može naveliko mešetariti.

E sad, kad govorimo o svjedočenju redovničkog siromaštva u suvremenim okolnostima rada i privređivanja, onda moramo iskreno priznati da eventualno izdašno privređivanje redovničkih zajednica na temelju kamata - a ovdje može biti samo o zajednicama riječ, budući da pojedinac po definiciji ne smije s nikakvim kapitalom osobno raspolagati! - s redovničkim siromaštvom nema nikakve veze, pa ga onda ne može ni svjedočiti. Nisu ni ovdje upitne kamate do kojih se dolazi zbog čuvanja realne vrijednosti postojećeg novca, nego je upitna kapitalizacija toga novca, tj. njegovo akumuliranje sa svrhom da sam sebe dalje oplođuje, kao što to rade svi bogataši. Zapravo, već je sama činjenica da neka redovnička zajednica uopće posjeduje velike novce po sebi negacija izvornog smisla redovničkog siromaštva, jer u ozračju kolektivnog bogatstva nije moguće ni pojedinačno biti siromašan, doli isključivo na način askeze. Zajedničko veliko bogatstvo, naime, one druge dvije osobine redovničkog siromaštva, tj. specifično sebedarje Bogu i proročki znak, čini *de facto* nemogućim. Osim toga, zajedničko bogatstvo demantira i tri društvene funkcije redovničkog siromaštva: kritiku, solidarnost i karitas, budući da tamo gdje su one konkretno na djelu, akumuliranje kamatonosnog kapitala jednostavno nije moguće.

b) Redovničko siromaštvo i rentijerstvo

Renta je najkraće rečeno prihod koji vlasnik neke nekretnine ubire isključivo s naslova vlasništva.⁴⁴ Najčešće se pritom misli na zemljišnu rentu, ali je jamačno više proširena kao renta na stambene i poslovne prostore. Premda ni njezinu moralnost u biti nitko ne dovodi u pitanje, jer je očito da i zemljište jednako kao i stambeni i radni prostori tvore fiksni kapital te, kao takvi, aktivno sudjeluju - bilo direktno bilo indirektno - na stvaranju nove vrijednosti, upitna može biti njezina visina.

Rentijerstvo je stoljetna praksa materijalnog uzdržavanja velikog broja redovničkih zajednica. U staro se doba to uglavnom svodilo na davanje u najam samostanskog zemljišta, koja su ponekad - zbog raznih ostavština i darovnica - znala biti enormno velika i brojna, dok se poslije, porastom i razvojem urbanizacije, redovničke zajednice sve više pojavljuju i kao vlasnici stambenih i radnih prostora od kojih ubiru rentu. Ma kako bila istina da veliki samostani i eventualno veliki poduhvati na bilo kojem području zahtijevaju i veliki novac, a

---

⁴⁴ O renti podrobnije vidi: Joseph Kardinal Höffner, *nav. dj.*, str. 235-237.

veliki posjed nekretninâ i njihovo iznajmljivanje potvrdilo se kao njegov najsigurniji izvor, rentijerstvo kod redovnikâ ne omogućuje uvjerljivo svjedočenje evanđeoskih vrednota kroz redovničko siromaštvo, i to s onih istih razloga zbog kojih to nije moguće ni pri velikom posjedu kamatonosnog kapitala. Osim toga, renta i kamata uvijek omogućuju vlasnicima ugodan i siguran život bez rada, čemu je mnogi smrtnik, pa i u osobi redovnika, sklon. Iskustvo nas uči da u redovničkim zajednicama koje žive na bazi rentijerstva i kamatonosnog kapitala, ne samo da siromaštvo ne može funkcionirati kao društvena kritika - jer ga i nema! - nego da ono ne funkcionira ni kao solidarnost ni kao spomena vrijedan karitas. O siromaštvu se kao askezi tada može govoriti samo u pojedinačnim slučajevima, kao o iznimkama koje potvrđuju pravilo da je na razini zajednice i askeza zaboravljena kategorija. To vrijedi i za slučaj kad članovi jedne takve zajednice sami eventualno i ne bi trošili puno, jer nije bogat samo onaj tko mnogo troši, nego onaj tko mnogo ima, a hoće li on to trošiti ili neće, to je njegov vlastiti izbor. Nisu, naime, rijetki bogataši koji su umrli gotovo u bijedi. Takvi nisu bili siromasi, nego bogataši koji su bili škrti i prema samima sebi. Stoga ni eventualno kolektivna škrtost neke po sebi bogate redovničke zajednice ne govori ni u prilog asketskog duha njezinih članova.

Sigurno da se redovničke zajednice nikad neće odreći ovakvog načina svojega financiranja, no valja postaviti pitanje gdje takvom načinu samofinanciranja trebaju biti granice, ako se uopće želi biti redovničkom zajednicom koja ima ambiciju i društveno biti prisutna i društveno prepoznata kako proročki znak. Osim toga, kad je riječ o ubiranju stanarina i najma za radne prostore i sl., uvijek se postavlja pitanje: po kojim se kriterijima određuju cijene. Odgovor da se to radi po tržišnim cijenama po sebi je ekonomski logičan, ali je ponekad kršćanski sablažnjiv, jer tržište je na tom području bezdušno. Uostalom, povijest nam Crkve obilato pokazuje kako u pravilu završavaju redovničke zajednice koje svoje uzdržavanje temelje na renti i kamatama, a ne na osobnom radu svakog pojedinog člana.

c) Redovničko siromaštvo i korupcija

Postoji nažalost i još jedan način "privređivanja" mimo rada, različito prakticiran od zemlje do zemlje, a to je društvena korupcija. Korupcija je, naime, način ostvarenja vlastitog interesa pomoću privilegija, tj. mimo i protiv zakona.⁴⁵ Dakako da su ti interesi, bilo

⁴⁵ "Korupcija lat. (*usp. korumpirati*) pokvarenost, podmitljivost, potkupljivost, podmićivanje; korupcionaš, -aša, korupcionista(a) čovjek koji se bavi korupcijom,

posredno bilo neposredno, uvijek i materijalne naravi. Najrašireniji oblici korupcije su: utaja poreza, neplaćanje carinskih taksi, dolazak na unosnija radna mjesta pomoću veze i mita i uopće nejednakost, tj. privilegiranost pred zakonom. Budući da su sve to izrazito nemoralni čini i postupci, jamačno se nitko ne bi u njih upuštao kad mu se to ne bi obilato i materijalno isplatilo, što će reći da je i korupcija jedan od načina "privređivanja".

Korupcija je, dakle, po samoj svojoj naravi ilegalno djelovanje, djelovanje mimo i protiv zakona. I već zbog te činjenice je za svaku osudu, pod pretpostavkom, dakako, da su postojeći zakoni legitimni. No ono što čini njezinu moralnu srž jest to da je ona u biti uvijek krađa, tj. nije moguće da netko njome nešto dobije, a da to nije nekom drugom ukradeno. Država će, naime uvijek namiriti svoje potrebe, a ako joj to ne pođe za rukom kroz redovite poreze i takse, ona će posegnuti u džep onih koji su najnemoćniji, kao što su to, primjerice, umirovljenici. Isto tako, nije moguće doći po vezi na željeni unosni položaj, a da se samim time ne izbací iz igre onoga tko je na taj položaj morao doći bez veze, ali po svim zakonskim kriterijima. Nije moguće dobiti ni dugoročni niskokamatni zajam po vezi, ako se istodobno zajmodavac nije pobrinuo da "svoju uslugu" obilato nadoknadi višim kamatama kod nekog drugog zajmoprimca koji nema veze i sl.

Redovničke su zajednice često u velikoj napasti pred korupcionaškom praksom. Kad politička zajednica pokazuje spremnost da crkvene i redovničke subjekte na bilo koji način stavi u privilegiran položaj u odnosu prema drugim ljudima, onda ona to uvijek radi iz nekog političkog interesa, tj. uz neku političku protuuslugu. Tada ona sama postupa protiv svojih vlastitih zakona, što će reći da se predstavlja kao korupcionaška država. No često se korupcija odvija i bez znanja državnih organa, tj. na nekoj prijateljskoj i rodbinskoj vezi. No i u tom slučaju ona nije moguća bez pravila "ruka ruku mije". Oba ta vida korupcije, onaj javni i onaj podzemni, podjednako su nemoralni i za Crkvu kontraproduktivni. Više je nego očito da redovničke zajednice koje bi se u takvo što upuštale, ne samo da ne bi proročki svjedočile redovničko siromaštvo nego bi svjedočile upravo njegovu suprotnost. A to bi već bilo anti-svjedočenje i anti-proroštvo.

---

koji prima mito; podmitljivac..." - Bratoljub Klaić, *Veliki rječnik stranih riječi*, Zora, Zagreb, 1966., str. 681.

MONASTIC POVERTY AND BEARING WITNESS TO IT IN
CONTEMPORARY WAYS OF EARNING AND WORK

Summary

The subject of this work is bearing witness to monastic poverty in contemporary ways of earning and work. In order to explain the problem as clear as possible, the author has divided his work into three parts. In the first part he points out three essential theological characteristics of monastic poverty, i. e. 1) Christocentric selfgiving to God, 2. prophetic sign of eschatological time and 3. asceticism. In the second part the author considers the social function of monastic poverty. He notices the social function in: 1. social criticism of current conditions, 2. solidarity with those who are handicapped and 3. caritative love. In the third part, making distinction between work and earning money, and then placing the monastic poverty within such a framework, the author relates it to contemporary phenomenology of primary, secondary and tertiary sector of work, as well as to the earnings from interest rates, annuities and possible corrupt activities, and also to the phenomena of modern ways of getting money without work. The author always gives his own opinion on particular issues.